

Drift af stævningssskove

Af Julia Gram-Jensen og
Jette Raal Stockholm

Stævningsdrift er en ældgammel form for skovbrug. Stævningssskovene fortæller en vigtig historie om tidligere tiders brug af skovens ressourcer.

Den særlige driftsform har bevaret en rig træflora, som ofte består af efterkommere af den oprindelige skov på stedet.

Stævningsdrift – bondens skovbrug

Siden fredskovsforordningen i 1805 har skovbruget i Danmark primært omfattet højskovsdrift på fredskovsarealet.

Der findes dog stadig små skovområder rundt omkring, hvor lavskovsdrift og mellemskovsdrift praktiseres. Det sker ofte ud fra ønsket om at bevare kulturhistoriske og biologiske forhold. Især i den sydlige del af Danmark findes flere stævningssskove, som endnu er i drift, men du kan også være heldig at støde på dem andre steder i landet.

Stævningssskovbruget var bondens skovbrug. Driften er karakteriseret ved, at man udnytter træers og buskes evne til at skyde påny fra stød, hver gang stammerne skæres ned.

Driftsformen kræver ikke ressourcer udover arbejdskraften. De stæv-

nede træer og buske skyder op igen efter hver hugst, og der er derfor ikke brug for at genplante.

Arkæologiske fund af ca. 7.000 år gamle fiskegærder af bl.a. hassel viser, at en form for stævning har været praktiseret siden jægerstenalderen.

En driftsform med flere formål

I tiden før udskiftningen og skovenes indfredning op til år 1800 havde bønderne retten til underskoven, og den spillede en central rolle i deres ressourceforsyning. Hugsten foregik forholdsvis sporadisk ved at man stævnede efter behov, når der skulle bruges træ fra skoven.

Produkter fra underskoven blev bl.a. brugt til hegnsmaterialer og

brænde. Presset på skovene blev så stort, at lavskoven bredte sig kraftigt på bekostning af højskoven.

Omkring år 1800 bestod omtrent halvdelen af Fyns 22.000 hektar skov således af stævnet lavskov; en kratskov, hvor træerne sjældent nåede deres fulde højde, inden de blev hugget ned igen.

Udnyttelsen af disse kratskove var flersidig, og variationer i denne udnyttelse resulterede i forskellige lavskovs- og mellemskovstyper (se boks 1). F.eks. beskriver Eiler Worsøe i "Stævningssskovene," hvordan der flere steder i landet fortsat findes tydelige spor efter en skovudnyttelse, som minder om den løvengsdrift, vi i dag kender fra Sverige.

I Øster Lovnkær, en gammel stævningssskov ved Mariager Fjord, har mindre områder i skoven for eksempel været drevet som løveng helt frem til omkring 1930. Her tog man høslæt mellem de stævnede træer og buske, som stod spredt nok til, at engplanterne kunne trives nedenunder. Efter høsten fik arbejdsheste og goldkøer af og til lov at græsse på arealet.

Specialisering – gærdselsskovene

Med udskiftningen sidst i 1700-tallet ophævede man fællesskabstidens komplicerede ejer- og brugsrettigheder i skovene. Dermed ophørte den flersidige brug af skovene gradvist de fleste steder.

Stævningsdriften fortsatte dog i gærdselsskovene: Her koncentrerede man sig om produktion af gærdsel, som fortsat var nødvendig for at bygge de gærder, der indhegnede de dyrkede marker mod løsgående kreaturer.

Mange gærdselsskove gik efter ændret landbrugspraksis senere over til at producere brænde. En

Foto 1. Gammelt askestød med en diameter på over 2 m. Gamle, omfangsrige træ-individer som dette, er tegn på at stævningsdriften går meget langt tilbage i tiden. Næs Præsteskov.

Foto 2. Parcel stævnet for 2 år siden. Kirkens areal i Næs Præsteskov, Langeland - bemærk de spredte overstandere, som er med til at øge mangfoldigheden af levesteder.

Lavskov.

Mellemskov.

række af disse skove er bevarede op til i dag, bl.a. på Langeland. Her står træer og buske tæt, og når løvtaget har lukket sig om sommeren, er der ikke meget lys, som slipper ned til skovbunden.

Med 10-20 år mellem hver stævning favoriseres hassel, som derfor ofte er en dominerende art i disse gærdselsskove. Er omdriftsperioden længere, omkring de 30 år eller mere, vil skoven ofte blive mere blandet.

De langlandske stævnings-skove har en ret alsidig træflora. Et eksempel er den fredede Næs Præsteskov (del af Næs Skov på 10 hektar, ved Tryggelev. Den vestlige del af Næs Skov ejes af Naturstyrelsen, den østlige af præsteembedet i Tryggelev).

Skoven domineres af hassel iblandt avnbøg, ask, navr, fuglekirsebær, seljepil, kvalkved og benved samt få rød kornel og enkelte elm. Egen står som spredte overstandere i nogle områder.

Kommer du forbi en dag i begyndelsen af maj, opleves et blomstrende tæppe af hvid anemone og hulrodet lærkespore sammen med storblomstret kodriver, alm. guldsterne og almindelig lungeurt.

Senere i maj lyser tyndakset gøgeurt op i skovbunden med sine violette stande, og her kan også findes skovgøgelilje, ægbladet flig-læbe og rederod.

Driften af Langelands stævnings-skove

Skovrider Henrik Staun fra Langeland har i mange år arbejdet for at bevare Langelands stævnings-skove, eller stubhaver, som de hedder dér på øen. Som tidligere skovrider på

Tranekær gods stod han for driften af mange af disse stubhaver. Han har beskrevet denne i en række faglige artikler samt i sin bog *Skove og skovbrug på Langeland - fra istid til nutid*.

Han forklarer, hvordan skovene er inddelt i et antal stævnings-parceller på en kvart til en hel hektar, som afskoves totalt efter tur. Antallet af parceller svarer nogenlunde til stubhavens omdriftstid, dvs. for eksempel 25 parceller ved en periode på 25 år mellem stævning af den enkelte parcel.

De fleste stævnings-skove er ganske små. På Fyn er gennemsnitsstørrelsen lidt under 1 hektar. Skovrider Staun fortæller, at en skov på 2 hektar kan drives i en 20 årig omdrift, hvis man hugger 30 x 30 m hvert år eller dobbelt så meget hvert andet år.

Han gør dog opmærksom på, at vildttrykket nu om dage kan blive for højt når parcellerne er så små. Det kan derfor blive nødvendigt at hegne for at sikre opvæksten af stødskud. Det er desuden en fordel, hvis afdriften kan foregå fra øst- eller nordsiden for at undgå træk.

Stævningen foretages om vinteren i december og januar, senest februar. Stammerne skæres af med et rent, skråt snit 10-15 cm over jorden eller omkring 10 cm over sidste stævningsnit for at få den bedste genvækst. Det er vigtigt, at samtlige stammer på parcellen skæres ned.

Biologisk værdi

Stævningsdriften er en ekstensiv driftsform, som hverken har krævet indplantning, jordbearbejdning, dræning eller andre indgreb. Man har hugget det træ, man skulle

Boks 1. Lavskov og mellemskov

Lavskov: Skov med oprindelse i den foregående bevoksnings individer, dvs. fremgået af stød- eller rods-kud. Skoven drives i kort omdrift – 10-30 år.

Mellemskov: Indeholder en nedre etage af lavskov og flere øvre etager af højskov, ofte af varierende alder. Højskovstræerne er fremgået af udvalgte stammer af lavskoven. Lavskoven drives i 10-20 årig omdrift, mens højskovens træer kan opnå en alder nogenlunde svarende til en traditionel højskov.

Fotos fra Snøde Hesselbjerg Skov på Langeland, hvor man finder såvel lavskov som mellemskov. Læs mere i H.A. Henriksen: Skoven og dens dyrkning, kapitel IX. Dansk Skovforening 1988. Henrik Staun & Ole Livbjerg Klitgaard: Det praktiske arbejde, Dansk Skovbrugs tidsskrift 85/2

bruge i skoven, og derefter overladt den til at forynge sig selv.

De steder, hvor stævnings-skoven er bevaret, hvadenten den er i fortsat drift eller er vokset til en natur-skovslignende højskov, finder man derfor med stor sandsynlighed en modificeret rest af den oprindelige skov: En genetisk naturskov, som er refugium for en del af det plante- og dyreliv, som oprindeligt fandtes i skoven.

Foto 3. Tyndakset gøgeurt (2 farvevarianter) i stævnings-skov syd for Nørballøe Nor medio maj.

Foto 4. Forårsflor af hvid anemone og hulrodet lærkespore i Næs Præsteskov på Langeland.

Stævningerne fastholder dog skoven i et ungt udviklingsstadium. De mange arter, som er knyttet til det modne skovstadies store, gamle træer og døde ved, har dermed dårlige vilkår. F.eks. finder man stort set ingen hulrugende fugle, ynglende rovfugle eller vedlevende insekter og svampe i stævnings-skovene.

Til gengæld skaber stævningen ved sine tilbagevendende afskovninger gode levevilkår for de mere lyskrævende plante- og insektarter, bl.a. en række truede sommerfugle: Det gælder f.eks. rødlig perlemors-sommerfugl, kejserkåbe og brun pletvinge, som alle er naturligt tilknyttet lysninger i skovene.

Engelske undersøgelser af stævnings-skove viser, at sommerfugle-faunaen topper 2-3 år efter stævningen og forsvinder igen efter omkring 6 år, når løvtaget igen er lukket til.

I en større stævnings-skov i regelmæssig omdrift stævnes der oftest et nyt parti hvert eller hvert andet år, og de nystævnede arealer lægges i forlængelse af hinanden. Denne

hugstcyklus skaber en mosaik af forskellige udviklingsstadier og lysforhold, hvor de lyselskende arter kan flytte efter lyset.

De gentagne nedskæringer favoriserer de busk- og træarter, som sætter stødskud og rodskud, såsom hassel, rødell, ask, avnbøg, eg, seljepil og bævreasp, mens bøg oftest ikke trives med stævning på gode jordtyper. Stævningen hæmmer træarternes indbyrdes konkurrence, og der er derfor ofte usædvanligt mange forskellige træarter repræsenteret.

Beskyttelse

De kulturskabte stævnings-skove udgør velafgrænsede og karakteristiske skov-naturtyper. Deres artssammensætning er afhængig af jordbundsforhold, hydrologi og stævningspraksis.

De kan overordnet deles op i jyske egestævnings-skove (egekrat), østdanske ellestævnings-skove og syddanske hasselstævnings-skove. Flere steder, især i Midt- og Nordjyl-

land, har man desuden haft held til at stævne bøgeskov på magre jorder (de såkaldte "bøgerøller"). (Se mere om de enkelte typer i boks 3).

Egekrat og ellesumpe er beskyttede via skovloven. Derimod er de syddanske hasselstævnings-skove ikke sikrede mod f.eks. konvertering til gran eller anden løvskovs-udnyttelse, som det er sket så mange steder.

Det er en stor synd, hvis disse småskove forsvinder, da de både er kulturhistorisk og naturhistorisk arvegods, som vi bør give videre til vore efterkommere. Som skovrider Jørgen Abell skrev 1943 i artiklen *Vil Kratskovene paa Fyn og Langeland helt forsvinde*: "Det vil være skændigt, dersom denne henrivende lille Kratskov, der er en Oase i et til sidste Kvadratmeter udnyttet Landskab, skal forsvinde."

Forvaltning af naturværdierne

Nogle af de mest træartsrige løvskove, vi har i Danmark er gamle

Foto 5. Skovrider Henrik Staun forklarer, hvordan stævningen udføres i gærdselskovene, Næs Præsteskov, Langeland.

Foto 6. Eg med "klumpfod", som viser, at træet tidligere har været stævnet. Man har formodentlig eftertyndet stødskudene nogle år efter første stævning - det var almindelig praksis, hvis man ønskede en større dimension træ. Kohave Skov, Odense.

stævningsskove, som bærer tydelige spor efter den gamle, flersidige driftsform, fortæller forstkandidat og forfatter Peter Friis Møller. En del af arterne i disse skove er relikter, der har haft deres største udbredelse i de lysere kratskovstyper,

som stævningsskoven skabte i samspil med høslæt og græsning.

Efter at driften er ophørt, er mange af skovene vokset til og blevet tættere og mørkere. Fyns Amt lavede i 1988 en undersøgelse af stævningsskovene på Langeland:

Boks 3. Typer af stævningsskov

Egestævningsskov: De jyske egekrat. På næringsfattig, tør bund i Jylland. Stilkeg/ vintereg iblandet bl.a. asp, birk, røn, tørst og ene. Lang omdriftstid på op til 60 år. Stævning kombineret med græsning.

Ellestævningsskov: Stævnede ellesumpe og vældskove med el og ask. På våd, næringsrig bund, primært i Østdanmark. Rødel, med indblanding af bl.a. ask, pil og birk. Ellesumpe blev stævnet højt for at undgå, at stødene kom under vand om vinteren. Omdrift på 20-40 år.

Hasselstævningsskov: Stævningsskove på tør muldbund især i Syddanmark: Bl.a. på Als, Fyn, Langeland, Lolland-Falster og Møn. Blandskov af især hassel og ask med bl.a. stilkeg, alm. hvidtjørn, navr og avnbøg. Omdrift på 10-35 år. Ved en omdrift på 10-20 år favoriseres hassel.

Bøgestævningsskov: Bøgekrat bestående af flerstammede "bøgerøller". På tør mor- eller muldbund, især i det nordlige Himmerland og Vendsyssel. Kan, som egekrattene, være opstået i kombination med græsning.

Kilder:

J. Bo Larsen: "Naturnær skovdrift", Dansk Skovbrugs Tidsskrift, Dansk Skovforening, 2005.
Rita Buttenschøn: "Stævningsskove i Danmark", Skov & Landskab Videnblade, Blad nr. 3.1-3, sept. 2002
Peter Friis Møller et al.: "Naturen i Danmark – Skovene", Gyldendal, 2010.
P. Milan Petersen og P. Vestergaard: "Basisbog i vegetationsøkologi", Gads Forlag, 1998.

Boks 2. Tegn på tidligere, regelmæssig stævningsskoven

- Flerstammede træer med omfangsrige stød. Se foto 1.

- Træer med "klumpfod" – en fortykkelse ved basis, som kommer af at træet har været stævnet og stødskudene derefter har været eftertyndede, så der kun blev ét tilbage. Se foto 6.

- Træer, som krummer ved basis – tegn på, at træet har været ét af flere stødskud, som siden er tyndet ud, så der kun blev det ene skud tilbage.

Den viste bl.a. at af de ca. 117 ha med stævningsskov, havde ca. 58 ha ikke været stævnet i mere end 30 år, og at lavskoven led under det.

Lader man være med at gøre noget, vil kratskovsarterne gå tilbage eller helt forsvinde, forklarer Peter Friis Møller. Træarterne vil desuden begynde at konkurrere. De arter, som trivedes med den regelmæssige stævning, vil blive udkonkurreret, efterhånden som skoven vokser til højskov.

Ahorn er således et problem i flere gamle stævningsskove. Den kan – lige som bøg – kvæle opvæksten af stævningsskovens mere lyskrævende træarter.

Har en gammel stævningsskov stået uden drift siden 1930'erne bør man imidlertid tænke sig om, inden man genoptager stævningsskoven, mener Peter Friis Møller. De planter og dyr, som var tilknyttet de lysåbne, stævnede partier i skoven, kan være forsvundet i den mellem-liggende periode.

Til gengæld kan skoven have nået at etablere et mere modent skovklima med gode leveforhold for en række sjældne skovarter. Derfor gælder det om at se på værdierne bredspektret og sikre, at man ikke sætter noget over styr, siger han. Plejen må altså afhænge af arterne, og hvad man ønsker at bevare.

Et alternativ til genoptagelsen af stævning kan være "gammelskovdrift". Hermed menes en form for plukhugst hvor man søger at fastholde skovens træartssammensætning og samtidig tilgodese arter, der er knyttet til gamle træer og et modent skovmiljø.

Boks 4. Drift af stævningskov for at bevare biodiversitet

Overvej nøje, hvad der er den bedste forvaltning af skovens værdier, hvis skoven har stået 50 år eller mere uden stævning. Et alternativ til stævning kan evt. være gammelskovsdrift, evt. en kombination, afhængig af størrelse.

Ved stævning kan man tilgodese de organismer, som er knyttet til modne træer og dødt ved, ved at udpege enkeltstående overstandere, 5-10 pr. hektar, til "evighedstræer", som får lov til at blive stående til de henfalder.

Stævn mindre partier ad gangen, 0,1 til 0,5 hektar. Manuel skovning er mest skånsom, evt. i samarbejde med selvskovere.

Afskov parceller, som ligger i forlængelse af hinanden, så dyreliv og flora kan cirkulere.

Der er risiko for kørselsskader hvis der bruges maskiner til udkørsel af stammer, da jorden ofte er våd. Kør helst kun på køreveje, eller på frostbunden jord.

Overvej høslæt på mindre arealer i de første par år efter stævning.

Overvej kreaturgræsning på nogle arealer – dog ikke de første par år, inden stødskudene er vokset ud over bidhøjde. Vær opmærksom på vildt-bid de første par år efter stævning.

Skab evt. mere permanente små lysninger til glæde for sommerfugle og andre smådyr.

Tilkast eventuelt grøfter.

Det kan også være en fordel at kombinere denne plejeform med gamle driftsformer som stævning og høslæt eller skovgræsning. Derved skabes en mosaikstruktur af forskellige levesteder, som man f.eks. tilstræber det i Allindelille Fredsskov.

Kilder:

Aksel Rasmussen: Stævningskove på Langeland. Landskabsafdelingen Fyns Amt, 1988.

Bo Fritzbøger: "Kulturskoven – Dansk skovbrug fra oldtid til nutid", Nyt Nordisk Forlag A/S, 1994.

Eiler Worsøe: "Øster Lovnkær: En tidligere dansk løveng og dens flora", Flora og Fauna, Årg. 79, hft. 1 (1973).

Eiler Worsøe: "Stævningskoven", Danmarks Naturfredningsforenings forlag, 1979.

Flemming Rune (red.): Biodiversitet i dyrket skov. Skovbrugsserien nr. 27, Skov & Landskab, Hørsholm, 2001

Henrik Staun: "Skove og skovbrug på Langeland, fra istid til nutid", Langelands Museum, 2005.

Henrik Staun og Ole Livbjerg Klitgaard: "Stævningskove på Fyn og Langeland – oversigt og status", Dansk Skovbrugs Tidsskrift, 85/2.

Jørgen Abell: "Vil kratskovene på Fyn og Langeland helt forsvinde?" Dansk Skovforenings Tidsskrift 1943.

Kjeld Christensen: Træ fra fiskegærder – skovbrug i stenalderen. I Pedersen et al: Storebælt i 10.000 år. A/S Storebæltforbindelsen, København, 1997.

Peter Friis Møller et al: "Naturen i Danmark – Skovene", Gyldendal, 2010.

Peter Friis Møller og Henrik Staun: "Plejeplan for Danmarks Naturfonds ejendom Højris Mølle," 2003.

R.J. Fuller & M. S. Warren: Coppiced woodlands: their management for wildlife. Joint Nature Conservation Committee, UK, 1993.

Pers. samtale med pens. skovrider Henrik Staun: 10.3.2012

Pers. samtale med forstkandidat Peter Friis Møller: 10.1.2012

Fotos:

Foto 1, 3, 4, 6: Julia Gram-Jensen.

Foto 2, 5: Jette Raal Stockholm.

Fotos i boks: Søren Fodgaard

Køb dine skovplanter - direkte hos din barrodsproducent!

Se vores opdaterede beholdningsliste her eller på www.hjorthede.dk/Beholdning.pdf

Hjorthede Planteskole A/S tlf. +45 86686488 * mail@hjorthede.dk * fax. +45 86686440